

David Sulík

FENOMÉN STARNÚCICH PEŇAZÍ

V SÚČASNOSTI SA VO FINANČNOM SVETE STRETÁVAME S NOVÝM, NEOBVYKLÝM EKONOMICKÝM FENOMÉNOM. SÚ TO ZÁPORNÉ ÚROKOVÉ SADZBY. VÄČŠINA ÚROKOVÝCH SADZIEB NA VKLADY KLIENTOV V KOMERČNÝCH BANKÁCH SA BLÍŽI K NULE. V NEMECKU SA NIEKTORE VKLADY KLIENTOV NIELEN PRESTALI ÚROČIŤ, ALE BANKY DOKONCA ZAČALI SVOJICH KLIENTOV ZA NE PENALIZOVAŤ, T. J. KLIENT PLATÍ BANKE ZA TO, ŽE VÔBEC MÔŽE DO NEJ VLOŽIŤ PENIAZE.

Nielen bežní ľudia, ktorí chcú sporiť, ale ani inštitucionalizovaní investori nemajú do čoho investovať. Držať peniaze na účte sa neoplatí, kupovať akcie je vysoko rizikové. Kupovať štátne dlhopisy tiež nie je rentabilné, lebo ich úročenie sa rovnako približuje k nule, dokonca niekde sa už plánuje úročiť ich zápornou sadzbou. Prvýkrát histórii ponúka dánska banka Nordea Kredit hypotéku s negatívnou úrokovou sadzbou. Namiesto toho, aby ste platili úroky za pôžičku banke, banka vás odmení za to, že si od nej požičiate. Je to z toho dôvodu, že banka nemá záujem znehodnotiť svoje prebytočné peniaze centrálnej banke či kúpiť si štátne dlhopisy so záporným výnosom, a preto si radšej zvolí estu menšieho zla. Peniaze požičia súkromnej osobe. A ak má súkromná osoba naviazanú úrokovú sadzbu v zmluve o hypotéke na medzibankovú sadzbu CIBOR (sadzby, za ktoré si banky v Dánsku požičiavajú peniaze medzi sebou), dnes platí záporné úroky. Úroky blízke nule alebo záporné úroky a zaplavovanie ekonomiky novými peniazmi sú vraj

výnimočné opatrenia. Výsledkom takéhoto správania je však tvorba bublín na finančných trhoch a trhoch s nehnuteľnosťami. Čím viac peňazí v obehu, tým sú lacnejšie. Banky majú prebytok peňazí, ľudia si berú lacné hypotéky vo väčšom objeme a realitná bublina zase rastie. Znova vzniká začarovaný kruh problémov. Ďalším dôsledkom lacných peňazí je, že pri nulových či záporných úrokoch sa štát môže zadlžovať donekonečna. Ak niekto z niečoho profituje, zákonite na to musí niekto doplácať. Samozrejme, sú to hlavne bežní občania. Im sa totiž neuročia úspory, ktoré si odkladali napríklad na dôchodok. Hypotekárna bublina aj výrazne predražuje nehnuteľnosti. Aké sú však hlbšie príčiny takéhoto správania sa finančného systému? Už vo svojej knihe *Zodpovedná spoločnosť* (2010) som spomenul, že v najbližšej budúcnosti môžeme očakávať záporné úrokové sadzby. Vyplýva to logicky zo súčasného vývoja finančného systému, ktorý vyčerpal všetky svoje možnosti v rámci doterajšej paradigmy.

Podľa klasických mainstreamových ekonomických teórií je znehodnocovanie peňazí možné iba prostredníctvom zvyšovania cien (ovplyvňované úrokovými sadzbami), čiže infláciou, alebo znížením hodnoty meny štátnym opatrením (zmenou kurzu meny alebo znížením obsahu drahého kovu v mene), teda devalváciou. Záporné úroky sú záležitosť, ktorá ide zdanlivo proti teórii ekonomiky ako sme ju doteraz chápali, a aj proti zdravému sedliackemu rozumu. No paradoxne práve záporné sadzby ukazujú na fakt, že naše klasické ekonomické teórie sú nedostatočné či chybné, a je možno načase prehodnotiť naše chápanie ekonomických pojmov a skutočností.

Hlavnou a najdôležitejšou funkciou peňazí je sprostredkovanie výmeny tovarov a služieb. Peniaze ako také predstavujú poukážku na konkrétny tovar (alebo službu) a každý tovar starne a stráca svoju hodnotu. Otázkou je, ako zariadiť, aby peniaze nestrácali svoju hodnotu v dôsledku inflácie, ale iným riadeným spôsobom, a to tzv. expiráciou, t. j. časovým obmedzením ich platnosti. Záporné úrokové sadzby v súčasnosti nie sú prirodzenou reakciou nášho finančného systému na prirodzenú vlastnosť peňazí. Finančný systém prirodzene dospel k nutnosti zavedenia stavu, v ktorom peniaze budú strácať svoju hodnotu. Čo to bude znamenať? Neoplatí sa mať peniaze na účtoch, ale vznikne nutnosť rýchlo ich miňať v spotrebe, investovať do produkčných kapacít vytvárajúcich konkrétne reálne hodnoty alebo ich darovať do sociálnej a kultúrnej sféry. To je inak aj zmysel peňazí, tak ako sú definované vo svojich troch funkciách v koncepte sociálnej trojčlennosti: kúpne, investičné a darovacie peniaze.

Pojem starnutia peňazí použil ako jeden z prvých v modernej ekonomickej teórii v roku 1922 filozof Rudolf Steiner vo svojom diele *Národohospodársky kurz*. Zamýšľal sa nad tým, ako zničujúco a umŕtvujúco pôsobí na ekonomiku hromadenie peňazí v nehnuteľnostiach a aké priaznivé pre ňu je, keď peniaze obiehajú v hospodárstve čo najrýchlejšie. Pre hospodárstvo by bolo dobré, keby sa hodnota peňazí na účtoch rýchlo znehodnocovala, tak ako sa znehodnocuje tovar, keď dlho leží na sklade.

Už v antike existovali snahy o prirodzenú výmenu. Diogenes žiadal „kostnú menu“, ktorej stánutie bolo po nejakej dobe zreteľne cítiť. Spáťania používali hrdzavejúce železné peniaze. Vo vrcholnom a neskorom stredoveku, asi okolo r. 1150 do r. 1500, mali v Nemecku prenikavý úspech „neutrálne peniaze“. Približne v polovici 12. storočia zaviedol magdeburský arcibiskup Wichmann ako prvý tzv. odvolávanie mincí, pri ktorom sa v určitých časových etapách vyzývalo na ich výmenu. Biskup ako zemský vládca si podržal časť týchto peňazí ako daňový zvyšok dostali občania naspäť vo forme nanovrazených peňazí. Týmto elegantným a účinným spôsobom mohli pravidelne a spoľahlivo vybrať dane, občania dokonca prichádzali k zemskému vládcovi sami, aby dodali svoje peniaze lebo po odvolaní mincí (najviac raz až dvakrát ročne) už staré neplatili.

Peniaze mali takpovediac zabudovaný dátum rozkladu, starli ako tovar. Privilégium majiteľ peňazí sa tým stratilo, nemohol večne čakať s obchodom, pretože takto jeho peniaze časom stratili hodnotu. Týmto spôsobom stále obiehali nové mince - brakteáty, ktoré boli také tecké, že sa dali zlomiť a nemohli byť hromadené. Používanie brakteátov, rozšírených v strednej Európe, malo veľký vplyv na hospodárstvo a spoločnosť. Doba od roku 1150 do roku 1500 bola dobou trvalej konjunktúry, nikdy predtým: ani potom nebolo v Nemecku založených toľko miest. Viditeľným príkladom všeobecného blahobytu boli nespočetné katedrály, ktorým občania dobrovoľne financovali. Ich stavba bola po roku 1500 kvôli nedostatku peňazí zastavená. Napoly hotové dómy v Kolíne alebo v Ulme boli dokončené až v 19. storočí. Dolba brakteátov skončila okolo roku 1500, preto: kniežatá tento spôsob vyberania daní často znížovali a odpor obyvateľov voči platidlu rástol. Avšak ľudia vtedy nepostrehli požehnaný únik starnúcich peňazí a proti zavedeniu mince z ušľachtilého kovu nekládli príliš veľký odpor. Dôsledkom staronovej zlatej meny boli štvrťjúcce úroky, pomocou ktorých veriteľia, ako napríklad Fuggerovci, nahromadili rozprávkovo bohatstvo. Na druhej strane obyvateľstvo stálo chudobnelo.

Na konci 19. storočia Silvio Gesell, úspešný obchodník pôsobiaci v Nemecku a Argentíne, prišiel, nezávisle od Steinera, na základe podobného smeru uvažovania k myšlienke vytvorenia alternatívneho peňažného systému. Navrhol vytvoriť taký peňažný systém, v ktorom by peniaze pri nečinnosti starli, čiže by boli zaťažené poplatkom. V roku 1916 Silvio Gesell vo svojej knihe *Prirodzený ekonomický poriadok* formuloval teóriu peňazí a prirodzeného ekonomického poriadku, v ktorej navrhoval princíp postupného znehodnocovania peňazí. Namiesto platenia úroku by sa peniaze neustále mali udržiavať v obehu tým, že by ľudia platili malý poplatok, ak si peniaze nechajú u seba, čím by prestalo deštruktívne pôsobenie úroku. Región, obec alebo štát by vydal „nové“ peniaze platné na danom území, alebo by normálne peniaze označil kolkom, za čo by účtoval malý poplatok používateľovi, ktorý by ich držal u seba dlhšie než potrebuje. Takýto spôsob peňažného hospodárenia by mohol nahradiť systém požičiavania peňazí za úrok. Kým v súčasnosti sa úrok stáva ziskom súkromnej finančnej inštitúcie,

poplatok za používanie peňazí by bol ziskom verejným. Tento poplatok by sa musel vrátiť do obehu, aby sa udržala rovnováha medzi objemom peňazí a objemom ekonomickej činnosti. Poplatok by slúžil ako príjem štátu (obce, komunity, regiónu), a tým by viedol aj k zníženiu daňového zaťaženia.

Následovníci Gesellovej teórie podnikli v 30. rokoch dvadsiateho storočia v Rakúsku, Francúzsku, Španielsku a v Spojených štátoch niekoľko pokusov zaviesť voľné peniaze nezaťažené úrokmi. Jeden z najúspešnejších pokusov sa uskutočnil v rakúskom meste Wörgl. V rokoch 1932 až 1933 sa malé rakúske mestečko Wörgl s približne 3000 obyvateľmi pustilo do experimentu. Ten sa stal trvalou inšpiráciou pre všetkých, ktorí sa zaoberajú problémom peňažnej reformy. Starostovi mesta sa podarilo presvedčiť obchodníkov a mestskú radu, že môžu veľa získať, ale nemôžu nič stratiť. Ľudia s tým súhlasili, a preto mestská rada vydala 32 000 „voľných šilingov“ (t. j. šilingov nezaťažených úrokmi) krytých rovnakou sumou riadnych rakúskych šilingov uložených v banke.

Za tieto peniaze postavili mosty, opravili cesty, zlepšili verejné služby, vyplácali mzdy a platili za materiál. Tieto peniaze akceptoval mäsiar, obuvník, pekár. Poplatok za používanie peňazí činil 1 % za mesiac, resp. 12 % za rok. Tento poplatok musela zaplatiť osoba, u ktorej sa na konci mesiaca príslušná bankovka nachádzala,

a to vo forme kolku v hodnote 1% bankovky nalepeného na jej zadnej strane. Ak by tam tento kolok chýbal, bankovka by bola neplatná. Tento malý poplatok spôsoboval, že každý, kto dostal zaplatené vo voľných šilingoch, usiloval sa najprv minúť tie, a až potom riadne peniaze. Ľudia dokonca platili svoje dane vopred, len

aby nemuseli platiť ten malý poplatok. Počas jedného roka tých 32 000 voľných šilingov cirkulovalo 463-krát, vďaka čomu sa vytvorili tovary a služby v hodnote vyše 14 816 000 šilingov. Obyčajné šilingy naproti tomu cirkulovali iba 21-krát. V čase, keď väčšina európskych krajín zápasila s ustavične sa zvyšujúcou nezamestnanosťou, mesto Wörgl ju v priebehu jediného roka znížilo o 25 %. Poplatky vyzbierané mestskou radou, vďaka ktorým peniaze rých-

lo obiehali z rúk do rúk, činili 3 840 šilingov a boli použité na verejné účely. Keď vyše 300 obcí v Rakúsku začalo uvažovať o prijatí tohto modelu, rakúska národná banka sa začala obávať straty vlastného monopolu Okamžite proti mestskej rade zasiahla a zakázala jej tlačiť vlastné peniaze. Napriek mnoho ročnému zápasu, ktorý sa dostal až pred najvyšší súd, ani Wörgl, ani nijaká iná komunita v Euro pe až do dnešného dňa nebola schopná tento experiment zopakovať. V roku 1933, v čase vrcho liacej hospodárskej krízy, sa aj v USA Hans R L. Cohns spolu s Irvingom Fisherom v ráme „hnutia kolkovaných peňazí“ pokúsili zaviesť do praxe Gesellovu koncepciu peňazí. V tom čase malo vyše sto komunit, vrátane niektorých veľkých miest, v úmysle zaviesť „kolkované peniaze“. Tento plán bol zamietnutý s tým, že sa usiluje rozvrátiť peňažný systém USA. Ďalšou možnosťou zavedenia starnúcich peňazí na úrovni štátu je model, ktorý presadzuje napr. New Economic Foundation alebo u nás www.pe-naznareforma.sk. Každý by mal dva účty: jeden účet a druhý sporiaci. S peniazmi na bežnom

účte, ktoré sú majiteľovi ustavične k dispozícii, ty sa zaobchádzalo ako s hotovosťou, ale mesačne by strácali nejakú dohodnutú hodnotu, napr. 1 %. Ktokoľvek, kto by mal na svojom bežnom účte viac peňazí, ako by potreboval na platbu /šetkých výdavkov daného mesiaca, by previedol túto sumu na svoj sporiaci účet do miestnej tanky s lokálnou pôsobnosťou. Odtiaľ by banka nohla bezúročné požičovať jeho peniaze tým, ktorí by ich potrebovali, a to na určitý čas a konkrétne projekt.

Peniaze uložené na sporiacom účte by sa neúčtočili. Ak by tento bezúročný systém fungoval správne, nové peniaze by nepodliehali inflácii, íle uchovávali by si svoju hodnotu. Navyše každý človek by mal možnosť požičať si v banke peniaze bez úroku. Platil by sa len nejaký nepatrný poplatok. Banky by boli povinné platiť také isté poplatky zo svojich starnúcich peňazí ako všetci ostatní, a preto by tiež mali záujem zbavovať sa teňazí tým, že by ochotne poskytovali pôžičky. Základom tejto reformy by bolo presné prispôsobenie množstva peňazí v obehu k sume potrebnej na realizáciu všetkých transakcií. Keď je vytvorený dostatok nových peňazí na realizáciu všetkých transakcií, produkcia ďalších už bude zbytočná. To znamená, že nové peniaze by už sledovali krivku „prirodzeného“ fyzického rastu a nie rastu exponenciálneho. Zároveň by sa zabránilo hromadeniu peňažnej hotovosti a jej Doužívaniu na špekulácie. Miesto lepenia kolkov by sa tlačili nové bankovky tak, aby sa jednotlivé série mohli sťahovať raz či dvakrát do roka bez predchádzajúceho upozornenia. Toto by nebolo pre štát drahšie než výmena starých opotrebovaných bankoviek novými, ako sa to deje dnes. Ak sa uvedená peňažná

reforma mala zaviesť vo veľkom, vyžadovala by si radikálnu daňovú a sociálnu reformu a pravdepodobne aj pozemkovú reformu.

Výhody zavedenia bezúročnej ekonomiky by boli hlavne tieto:

- odstránenie inflácie,
- zlepšenie sociálnej spravodlivosti,
- zníženie nezamestnanosti,
- zníženie cien o 30 - 50 %,
- počiatočná ekonomická konjunktúra, a potom stabilná ekonomika.

Ľudia, ktorí si sporia na starobu, by sa nemuseli báť, že by zavedením starnúcich peňazí prišli o svoje úspory. Ich nasporené peniaze by im ostali na sporiacom účte, na ktorom by nestrácali svoju hodnotu. Samotný dôvod sporenia ako zabezpečenia sa na starobu by v tomto systéme strácal svoj zmysel. Príjem penzistu by bol zvýšený nepodmieneným základným príjmom, ktorý by sa zaviedol spolu so zavedením bezúročnej ekonomiky. Zároveň by nastalo výrazné zníženie cien a navyše zavedením základného príjmu by sa zlepšila aj celková ekonomická situácia krajiny a pozitívne zmenila celá filozofia sociálnej pomoci.

Podobne ako v prípade Wörglu by mohli vedľa seba existovať dva peňažné systémy. Dokonca aj v menšej oblasti či v menšom meste by bolo možné ponechať staré peniaze, a súčasne zaviesť nové. Ľudia by platili novými peniazmi, aby sa ich rýchlo zbavili, a staré by si držali. Preto by sa nové peniaze používali všade, kde by to bolo možné. Staré peniaze by sa držali a používali v nutnej miere.

V každom regióne či krajine by zavedením bezúročných peňazí došlo k vytvoreniu prosperujúcej a konečne stabilnej ekonomiky, ktorá by práve svojou stabilitou priťahovala investorov. Samozrejme, vzhľadom na súčasný

system výmenných kurzov, export, import a ich dosah na národné hospodárstvo by bolo ideálne, keby bol systém starnúcich peňazí zavedený naraz v celom svete alebo vo veľkých hospodárskych zoskupeniach štátov, ako sú EÚ, ASEAN, NAFTA, EAÚ a pod.

Kľúčová otázka pri presadzovaní bezúročnej ekonomiky znie: dovoľí elita najbohatších ľudí sveta, ktorí v súčasnosti profitujú zo starého systému, zmenu? Áno, ak si uvedomia, že systém, ktorý roky fungoval, už nemôže ísť ďalej,

a existuje nový model, ktorému nehrozí, že by sa skôr či neskôr mal zrútiť. Toto je umiernená cesta, cesta kompromisu so súčasným systémom a jeho nositeľmi. Táto cesta ponúka bohatým ľuďom možnosť ponechať si peniaze, ktoré získali vďaka úrokom, a možnosť, že nikto nebude obviňovaný. Urobí sa hrubá čiara za minulosťou. Druhá cesta znamená predlžovanie súčasného stavu agónie. Je to cesta krízy, ktorá môže viesť k revolúciám a vojnám. cti